

Σχόλιο στο κείμενο «Το πένθος του Προμηθέα» της Άννας Ποταμιάνου

Νίκος Γκουγκουλής¹

Γραμμένο το 1977, το κείμενο αυτό έχει ένα πολλαπλό ενδιαφέρον και επικαιρότητα, πράγμα που δικαιολογεί πλήρως την επιλογή του για συζήτηση.

Καταρχήν λοιπόν κλινικό ενδιαφέρον, στον βαθμό που ασχολείται με την κατάθλιψη, πάθηση που αποτελεί σήμερα την πλειοψηφία της πελατείας των σημερινών αναλυτών.

Εν συνεχεία θεωρητικό ενδιαφέρον, γιατί η συγγραφέας εμβαθύνει τα μεταψυχολογικά θέματα που παραμένουν ανοικτά από το μείζον μεταψυχολογικό κείμενο του Φρόντ «Πένθος και Μελαγχολία».

Τέλος περιστασιακή επικαιρότητα, στον βαθμό που η προβληματική του μύθου αποτελεί το θέμα του προσεχούς συμποσίου (Οκτώβριος 2006) της Διεθνούς Εταιρείας για την Ιστορία της Ψυχανάλυσης.

– Η κλινική περίπτωση που απασχολεί την συγγραφέα είναι μια κατάθλιψη ενός μεθοριακού ασθενούς. Στην ροή της αφήγησης της κλινικής βινιέτας, ο αναγνώστης καταλαβαίνει την δομή τόσο της προβληματικής του ασθενούς όσο και του τύπου της μεταβίβασης που επιβάλλει. Η κατάθλιψη εδώ έχει τα χαρακτηριστικά της ψυχικής κατάρρευσης και όταν ο ασθενής ανασυγκροτείται οι αντικειμενοτροπες σχέσεις του είναι εξαρτητικές, με έντονα τα στοιχεία ενός «ψευδούς» εαυτού. Χαρακτηριστικά, μας λέει η αναλύτρια, ότι προσπαθεί να κοροϊδεύει τον κόσμο ακόμα και αυτήν την ίδια. Αντιμεταβιβαστικά οι περιπτώσεις αυτές συχνά σπρώχνουν τον αναλυτή στα δικά του όρια. Έτσι η Άννα Ποταμιάνου που από την αρχή τονίζει την έντονη ενσυναίσθησιακή της εμπλοκή, αναρωτιέται γιατί τον δέχτηκε σε ανάλυση. Το μεταβιβαστικό αυτό σημείο πιθανά να ανταποκρίνεται στην πρώτη φάση της ζωής του ασθενούς, όταν η μητέρα του θα έπαιξε με την ιδέα αν θα κρατήσει το παιδί ή όχι. Στο σημείο εκείνο η ανάμνηση του αναλυτή ότι κάτι το ιδιαίτερο είχε προσέξει υπογράφει την θεραπευτική συμμαχία και άρα την δυνατότητα να ξαναπαιχτούν τα ψυχικά διακυβεύματα με άλλους όρους.

Έχει ιδιαίτερη σημασία η ταυτόχρονη εγγραφή στην μνήμη του αναλυτή και η προσωρινή απώθηση από τον ασθενή μίας προβληματικής που την στιγμή εκείνη είναι αδύνατο να επεξεργαστεί από τον ψυχισμό του αναλυμένου.

Χαρακτηριστικά ο ασθενής ξεχνά τις παρεμβάσεις της αναλύτριας από την μία συνεδρία στην άλλη. Το έργο λοιπόν του αναλυτή συγκροτείται από δυο πόλους. Από τη μία να κρατάει στον δικό του ψυχικό κόσμο την πρώτη εγγραφή και επεξεργασία των συγκρουσιακών πεδίων, δίνοντας σε δεύτερη φάση το υλικό σε μια κατεργασμένη μορφή στον ασθενή. Σαν να λέμε ότι ο αναλυτής μετατρέπει το υλικό σε ερμηνεύσιμο πριν παρέμβει. Και καταλαβαίνουμε ότι ειδικά σε θέματα ζωής και θανάτου, που είναι στο επίκεντρο της προβληματικής του νέου αυτού αναλυόμενου, ο αναλυτής καλείται όχι μόνο να συγκρατήσει την προβληματική στον δικό του ψυχισμό αλλά και να την μεταβολίσει ψυχικά συγκροτώντας την πριν την μεταδώσει

---

¹ Αντεπιστέλλον μέλος της ΕΨΕ, μέλος της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας Παρισίων

ερμηνευτικά στον ασθενή με την προσδοκία μιας από μέρους του οικειοποίησης και επεξεργασίας.

– Η επισκόπηση των θεωρητικών προσεγγίσεων από την Άννα Ποταμιάνου είναι και πλήρης και ενδιαφέρουσα. Έτσι η συζήτηση για την θέση του αντικείμενου και την ποιότητα της οικονομίας του πένθους στηρίζουν την θεωρητική πρόταση της συγγραφέως για την καταθλιπτική τροχιά στην παλινδρομική πορεία του εννομησιακού κυκλώματος. Πράγματι στις μεθοριακές περιπτώσεις η σχέση με το αντικείμενο είναι τόσο εύθραυστη που μπορεί να θρυμματιστεί σε μία φάση έντασης η απειλής απώλειας και φυσικά στην περίπτωση της απώλειας του αντικειμένου. Αυτό άλλωστε προσδιορίζει την καταθλιπτικότητα των ψυχοπαθολογικών αυτών μορφών. Η Άννα Ποταμιάνου εύστοφα αναφέρεται στην δυσκολία της διαφοροποίησης των φαντασιακών δομών στην πρωκτική περίοδο. Η φαντασιωσική λειτουργία στην κατάθλιψη εγκλωβίζεται σε σχηματισμούς όπου οι αποστάσεις στον χρόνο και στον χώρο έχουν αποδυναμωθεί. Η ναρκισσιστική ποιότητα του απολεσθέντος αντικείμενου επικαθορίζει μια αδιεξοδική διεργασία ενός ατέρμονου πένθους. Και τούτο διότι η διαφοροποίηση μεταξύ ατόμου και ιδανικών είναι αδύναμη. Καταλαβαίνουμε εδώ την σημασία του ψυχικού μεταβολισμού από τον αναλυτή.

Οι αναφορές στον Βιννικοττ επιτρέπουν την ανάγνωση της κλινικής σκέψης για τη καταθλιπτική θέση των οριακών περιπτώσεων. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να βλέπουμε πως κείμενα σαν το υπό μελέτη προετοιμάζουν έννοιες που θα εμφανιστούν λίγο αργότερα στην θεωρητική δημιουργία άλλων αναλυτών, όπως η «νεκρή μητέρα» του Αντρέ Γκρήν ή η έννοια του «έργου της μελαγχολίας» του Μπεννό Ρόζενμπεργκ. Με τον ίδιο τρόπο εμφανίζεται και η έννοια της ελπίδας που θα αποτελέσει αντικείμενο μελέτης σε κατοπινά κείμενα της Άννας Ποταμιάνου.

Το κείμενο αυτό έχει γράψει λίγο πριν τον εφήμερο θρίαμβο της ψυχοφαρμακολογίας στην σύγχρονη κλινική πράξη. Έχει λοιπόν μεγάλο ενδιαφέρον να το συζητήσουμε μετά 30 χρόνια, όταν ακριβώς αρχίζει να ανατέλλει μια νέα κλινική πραγματικότητα μίας εμπάθυνσης της συμπλοκής αυτής κλινικής έννοιας που με συγκριτικό τρόπο έχει ορισθεί σαν κατάθλιψη. Επιστημολογικά υπάρχει έντονη η ανάγκη να διακρίνουμε στον χώρο αυτό διάφορες μορφές κατάθλιψης. Ακόμη πρέπει να μελετηθεί η κλινική της καταθλιπτικότητας, χαρακτηριστικό των μεθοριακών περιπτώσεων.

Πιστεύω ότι το κείμενο αυτό εισάγει την ανάγκη διαφοροποίησης της έννοιας της εργασίας του πένθους από την εργασία της κατάθλιψης και τέλος εκείνη της εργασίας της μελαγχολίας. Εάν ο Φρουντ δικαιολογημένα χρησιμοποιεί την αναλογική σκέψη για να συγκρίνει το πένθος με την μελαγχολία, νομίζω ότι πρέπει να μείνουμε πιστοί στην σκέψη που εκφράζει λίγα χρόνια αργότερα στην «Επιτομή της Ψυχανάλυσης», λέγοντας ότι δεν πρέπει να ξεχνάμε που τελειώνει η χρήση της αναλογίας.

Το τρίτο σημείο που θα ήθελα να θίξω είναι η χρήση του μύθου. Η αναφορά στον μύθο του Προμηθέα μέσα από την παρέμβαση του Ηρακλή μας οδηγεί σε μια γλωσσική παρατήρηση. Στα ελληνικά αναφερόμαστε στους Άθλους του Ηρακλή, χάνοντας την έννοια της εργασίας που ενυπάρχει στις αλλόγλωσσες αποδόσεις. Συχνά η προσπάθεια της θεραπευτικής δυάδας είναι άθλος αλλά έχει όλα τα χαρακτηριστικά μιας εργασίας της οποίας πρέπει να αναλύουμε όλες τις συνιστώσες.

Πιστεύω ότι η συνειρμική χρήση της πρωτότυπης ανάγνωσης του μύθου του Προμηθέα από την συγγραφέα και εύστοχη είναι και κλινικά χρήσιμη παρουσιάζεται. Ο συσχετισμός της Ύβρεως «να αλλάζουν όλα αμέσως» με το επιτακτικό μεταβιβαστικό αίτημα «*εδώ και τώρα*» των μεθοριακών περιπτώσεων μας οδηγεί σε μια γνωστή δύσκολη κλινική πραγματικότητα. Και συμφωνώ με την συμβουλή της Άννας Ποταμιάνου ότι ο δρόμος που έχουμε να διαβούμε προς τις θεραπευτικές διαδικασίες είναι μακρύς και επίπονος.